

ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԱՄԱՋԱՆԻ ԳԻՇԵՐ

Բամազանի տաճանը չորսերորդ օրն է, կիրակի: Այժմ աղիլի Հայ-գիւղն էմ: Փոքրիկալի ու անձրեւաբեր անպեր, կէսօրին ծառ կը փարափառն ու կը հեռանան. անձրեւը կը դադրի. երկինքը կը պարզուի, բայց հեռուն, հորիզոնին եզրը, սպառնալից սեւ ամպերու կուռ զանգուած մը կ'երկարի գոտիի պէս. ամէն կողմ ցելի, խոնաւութիւն, ամայութիւն: Իրիկուան ժամը տաճին միայնակ ճամբայ կ'ելլամ Պոլիս վերադառնալու համար հետիոտն: Եթէ երկինք պայծառ մնայ այդպէս, հիւսիսի լուսին մը պիտի հոլանաւորէ զիս, — եթէ կարելի է այսպէս ըսել, — իր արծաթ շքեղ շողերովը, և այլ՝ որ առաջին անգամ կը պատահի ինձի, նման պարագաներու մէջ, ինքնին կը բաւէ մուգնել տալու ուրիշ սովն անպատեհութիւններ:

Անտառը թաց է համակ. թաց են ծառերը, տերեւները, գետինները. լուռ է ան ու ամայի ու տխուր. միայն՝ հեռաւոր լեռներէ եկած անձրեւի ջուրներ ուղւորէին կը հոսին գետ ու կը խորոջեն. ձմեռանային պաղութեան մը սարուտը կ'անցնի թրջած ու գունատած տերեւներուն վրայէն. իրիկսամութի կանխահաս վիճակ մը, աւելի կը տրտմեցնէ մթնոլորտը որ ընտ. չի պայծառանաւոր այդ հոծ տերեւներուն տակ և ուր՝ թուզուններուն դալլալն ալ դադրած է, միջամտելու բղիճին հետ, ինչ որ անտառին մէջ տեսականացող անհամար ու աներեւոյթ գոլութիւններու երգն ու կենսի միակ յայտարար նշանն է:

Կէս ժամէն խոնգիլին վրայն էմ: Եջ ու ձախ կ'անցնին Սուլթան-Ջիփիթլիկ ու Սարը-Քատը գիւղերէն և կը քալեն դէպի Մուսուրլու: Անուշի պարապ սայլեր կ'անցնին, վերադառնալով քաղաքէն, սայլեր՝ լծուած գոմէշներու զորս կը փարեն ծերուկներ, երիտապարիներ, աղէկներ. երեք սերունդներ ամբողջ, բոլորի, աղքատ, միամտ: Կը բարեւեն: Փամը տաճանի կողմէն կ'անցնի Մուսուրլուէն ալ, Էրեւը կ'անհետանայ հորիզոնին արեւմտեան կողմը դիպեալ սեւ ամպերու ետին: լուսինն ալ անշուշտ ծագած է, բայց՝ դիմաւորութեամբ կը մնայ դեռ, արեւելեան կողմի հեռաւոր անպերուն շարքին տակ: Գիւկի մթնել. ճամբան թաց է ու ցելտա: Հովիտներ կը վերադառնան դաւարներով, հօտերով, որոնց

հետ ամբողջ զանազան զանգակահարութեան մը խուլ բայց հաճելի աննկարաշնորհներ կը քալեն ու կ'շտապէ՛ դէպի գիւղ, դէպի Մուսուրլու: Անելի անդին, ճաքուն եզրը, պարապ գետինի մը վրայ, լիտունի չափ ածուխի պարապ սայլեր կան քաշուած գոմէշներ արձակուած, մարդիկ ու տղաք հաւաքուած՝ կրտիկ մը առջեւ, սպասելով ծոմը աւերելու պահուն, կը խօսակցին ու կը խօսակցին: Ճշմարիտ պզտիկ կարաւան մը: Կը քալեն: Ճամբան, մենաւոր գիւղացիներ, աղքատ ուղեւորներ, մէյմէկ ու հացեր՝ թեւերուն տակ, կը դիմաւորեն զիս, կը բարեւեն ու ժամը կը հարցնեն: Ցանկերովքին քանի մը վայրկեան միայն կայ: Ու կ'երթան: Ու յանկարծ, խուլ որտաւ մը մթնոլորտը կ'աղմկէ, երկաթելով մինչեւ ձոտաւոր լեռները ու արձագանգելով անմոռն. կարծես այլ լեռներուն ետին դարանակալ սեւ ամպերէն որ կ'սպառնան ու կը գոռան անհամբեր, ըսելի զպուած ու կատաղած: Թնդանօթի ձայնն է: Ուրիշ աղքատ գիւղացիներ կուգան ու կ'անցնին, որոնք հիմա անյապ կը խաճեն ու կուլ կուտան, իրենց թելի տակի սև օթեկ հացը, չոր հաց միայն ու միայն, անքան ախորժով ու անքան համով. մարդիկ իրակցին ծոմ են, անկեղծ ու սրտանց հաւատացող ու, անայն ունեւալու այն համալ խորտիկներն ու բազմադիմ անուշեղէնները զորս առատութեն իրենց տրամագրութեան տակ ունեցողները յաճախ ծոմ ալ չեն: Քիչ մը եւս առաջ և հաճաճ երեւոյթ, շալվարաւոր, խեղճ գիւղացի մը, գետինը՝ թացին վրայ լսթ մը փռած, ձեռքերը՝ աչքերուն եզրը պահպանակած, արեւեք զարձած կը ծնրադրէ ու կ'երկրպագէ գետնածած, բաց օդին մէջ, ընուկեան տաճարին առջև, երկինքը ունեւալով իրեն գմբէթ, մթնոլորտը՝ իր աղօթքներուն ասպարէզ և անպերը՝ իրեն վկայ: Միլլէի սքանչելի Ահլէ-սէն է ան կարծես՝ իսլամացած ու Արեւելի խորհրդաւոր մէկ տեսականարին մէջը ալ աւելի վեմացած: Կէս մութ է: Հիւսնալի է: Մացառուտի մը ետին կեցած, հնայուած կը դիտեմ. անպարտ ետին կանխաւ ընդունշմարտող թեթիւ արծաթաւորում մը, հեղահեղէն կ'սկսի շէկնիլ ու բացալաւիլ, մինչեւ որ մէկէն՝ լուսինի տարապայմանօրէն ընդլայնած ու դեղնած բիւրջ զուրս կուգայ զինքը ծածկող ամպերուն ետեւէն: և զուհանակ փակտով մը կը սևեռուի, Յիրաղի, գիլանալ ու ձեռնաճարճ աղօթող հաւատացեալ ծերուկին՝ որ քիչ վերջը, աղօթքը աւարտած ու խիղճը հանդիսա, կ'սկսի քալել իր ճամբան, հացի մնացորդը թէկն տակ: Մացառուտին ետին կը

մնամ անշարժ, երազուն. անդիմադրելի գեղեցկութեամբ տեսարան մըն էր ան, որ զրաւած է հոգիս ու երևակայութիւնս, բայց մեղք որ ամէն մարդ Միլլէնէն, ոչ ալ նիւթօ մը, արձանագրելու ու յաւերժացնելու համար այդչափ հաղորդագիտ պարզութեամբ ու միտնգտածայն անսոսհաման շքեղութեամբ պատկեր մը:

Լուսինը կը բարձրանայ ու ետ կը քալիմ: Հեռուէն Գալուսի հարուածներու ձայներ, ալեմծածան կուգան կ'անցնին, արտերուն լուս ու աննայր տարածութիւններուն վրայէն. բամբակնի գլշեր է. տալուլը մինչև առտու անոր Զօրօթն է: Կը հասնիմ Մուհաճիբբէյօյ. ժամը մէկը անցած է: Լոյսեր կը վառվառն գիւղին ամէն կողմը. ամբողջ ծովը՝ վառվառն ոտքի վրայ է. ճիւղակիժի գոնիգոնն ու խառնիխուռն խոմբեր, աղմկալի խոմբեր լուսինին լոյսին առկ, հոս ու հոն, ծոտակայ դաշտագետիւններուն վրայ կը պօտան, կ'երգեն, կը խաղան, կը վազեն, կը կրուլուրեն, փայտէ ձիեր կը հեծնեն ու կը դառնան, քմածին էակներու պատարները տալով կէս ծուրին մէջ: Կիններ կը պտըտակին խումբ խումբ, անոնցմէ քիչ հեռու, վայելելով զով ու լուսնակ գիշերուան հրապոյրը: Սրճարանները լեփեցուն են զրտով ներսով, ամէնքն ալ ծովէն վերջը կշտացած ու հանգստացած գիւղացիներ, նարկիլները վառած, խօսակցութեան կծիկը քակած: Դէպի Պուլկուրու, ճամբուն վրայ, մնաւոր մզկիթի մը մինարէնէն, ահա մուկէզդիւրը անուշ ձայնով մը կ'սկսի եղանակել ամենէն պարզ, ամենէն դաշն ու ամենէն լուգիչը էգաներգութեան, որ բամբակնի գիշերուան այդ զմայլելի պահուն, գերազանցօրէն սխրալի ու տպաւորիչ կը դառնայ: Մօտակայ քրճարանի մը առաջըը նստած անձեր, երկար գիշերնոցներ ու փշուղիներ հաղած, կէս ծուրին մէջ, ետեւէ ետեւ կը ծոնան աղօթքի տունը, որ լուսակէտ կը փողփողի երկու զուռները լայն բացած:

Յիւսին, ծուրին ու աղտոտ փողոցին մէջէն տաղտկալի վերելք մը և ահա՜ Քուլիբէ Ջամլըճաի բարձունքին վրայ ամենէն հրաշալի տեսարանը ամենէն հրաշալի տեսարաններուն: Ոլիշնէ աւելի մեծավայելուչ, հմայիչ, fantastique. Ջամլըճաի ցուրեկուան անբաղդատելի գեղեցկութենէն վերջը, նորէն Ջամլըճան է որ գիշերը պիտի կրնար նմանօրինակ անմահ տեսարանի մը վայելքը ընծայել ինծի. ան միայն պիտի կրնար ինքզինքին հաւատարիլ, եթէ ոչ գերազանցել, գիշերին մէջ: Ամբողջ քաղաքը, Պոլսն, առանց լուսավառութիւն մը սարքած ըլլալու,

անսոսհաման ոլկիւնտու մըն է փայլիլոդ լոյսերու, սկսեալ փողոցի լապտերներէն, տուներու լամպարներէն, մինչև մինարէներու լուսեղէն ապարանջանները ու կրօնական լուսաւոր վերտառութիւնները, սկսեալ Կղիշներէն, Սան-Սթէֆանօնէն մինչև Վոսփօրի ծալրագոյն անկիւնները, այդ ամէնուն ալ վրայ ունենալով լիալուսինին սրակած լուսեղէն փոշին որ կ'զմայլելիացնէ, կ'երգայնացնէ ամբողջ խաղածական անասման ոստանը, որ իր կարգին, ծովին տնապական հայելին մէջ, լուսեղէն փռշին հիւսած բեհեզին վրայ նրբօրէն կ'արձագանգուի ու կ'արձանագրուի, իբրև զրախտային հաղարումէկ գիշերներու զիւրապան ճէկ անկիւրը:

Խաղածական հսկումի, աղօթքի, վայելքի և ուրախութեան գիշեր մըն է այս գիշերը և քաղաքը կը հսկէ. և քաղաքը պիտի լուսեղնէ մինչև առաւօտ, մինչև թիղանօթի այն միւս ձայնը, որ առնն անէն բան պիտի դադրի, անշարժանայ, լուէ, պիտի քնանայ ու թծի, և պիտի մտնայ գիշերին մէջ, երբ անկուն աշխարհ պիտի պատրաստուի արշալոյսը ողջունել:

Լիծա կ'իջնամ դէպ ի Քառքէյօյ, նեղ ու ծուր ու անայի արահետէ մը: Հեռուէն Գալուսի ձայնը, միշտ խուլ, կը թնդացնէ ճթնոլորտը: Մօտակայ պարտեզներէն պահապան շուներ կ'առաջօրէն կը հաչեն, անմահութիւն անցորդի մը հոսն առնելով: Քաղաքին ծօտ, հեռագհետէ, կառքով ու քալելով մարդիկ կ'իլլեն դէմս, որ պտոյտի կամ գրօսանքի կը դիմեն. շոգնաւերու ու վայրաշարժերու սոլլի կը լուսին. զլուխին ճիւղակի շղարշներու ճշուշին մէջ ծրարած Թրքուհիներ, խումբ խումբ կ'երթեն. կեն, աղօթքէ կը դառնան, այցի կ'երթան, պտըտելու կ'երթան, լապտերակիր պահապաններ ու առաջնորդներ ունենալով հետեւին. հեռագհետէ բազմութիւնը կը շատնայ. թատրոններ՝ լոյսերու մէջ կը շողշողան. խանութներ ու խաշիկներ՝ յաճախորդներով կը վիտան. աղմուկ, ոգևորութիւն, բազմութիւն, երթեկ, երաժշտութիւն. քաղաքը կը հսկէ, քաղաքը կը ցնծայ, քաղաքը կը վայելէ, քաղաքը կ'ապրի:

Բամբակնի գիշեր, երազի գիշեր, զմայլանքի գիշեր. աղօթքի, խորհուրդի, խայտանքի գիշեր. Ի՛նչ շքեղ պատկեր. Ի՛նչ անուշ տպաւորութիւններ:

Կ. Պոլսն

Ձիտթէ-ՍԱՐԱՅԱ